

ТЕРИТОРІАЛЬНІ ВТРАТИ ГРУЗІЇ У ВІЙНІ З РОСІЄЮ 2008 р. ТА ЇХ ВПЛИВ НА ПОДАЛЬШИЙ РОЗВИТОК ГРУЗИНО-РОСІЙСЬКОГО КОНФЛІКТУ

У статті розглядаються територіальні втрати Грузії в ході бойових дій в серпні 2008 р. Аналізується роль кожної з цих територій для Грузії, Росії, Абхазії та Південної Осетії, позитивні та негативні політичні фактори від реконфігурації позицій для сторін конфлікту. Робляться прогнози щодо впливу територіальних втрат Грузії у війні на подальший розвиток грузино-російського конфлікту.

Ключові слова: грузино-російський конфлікт, Кодорська ущелина, Цхинвали, Ахалгори.

Целуйко В.А.

ТЕРРИТОРИАЛЬНЫЕ ПОТЕРИ ГРУЗИИ В ВОЙНЕ С РОССИЕЙ 2008 Г. И ИХ ВЛИЯНИЕ НА ДАЛЬНЕЙШЕЕ РАЗВИТИЕ ГРУЗИНО-РОССИЙСКОГО КОНФЛИКТА

В статье рассматриваются территориальные потери Грузии в ходе боевых действий в августе 2008 г. Анализируется значение каждой из этих территорий для Грузии, России, Абхазии и Южной Осетии, позитивные и негативные политические факторы от реконфигурации позиций для сторон конфликта. Делаются прогнозы о влиянии территориальных потерь Грузии в войне на дальнейшее развитие грузино-российского конфликта.

Ключевые слова: грузино-российский конфликт, Кодорское ущелье, Цхинвали, Ахалгори.

Tseluyko V.

TERRITORIAL LOSSES OF GEORGIA IN THE WAR WITH RUSSIA IN 2008 AND THEIR INFLUENCE ON THE FUTURE OF THE GEORGIA- RUSSIA CONFLICT

Territorial losses of Georgia in the war in august 2008 is considered in the article. The role of each of this territories for Georgia, Russia, Abkhazia and South Ossetia is analysed. Positive and negative political factors from reconfiguration of positions for sides of the conflict is analysed too. The influence of territorial losses of Georgia in the war on the progress of the Georgia-Russia conflict is forecasted.

Key words: Georgia-Russia conflict, Kodori Valley, Tskhinvali, Akh'algori.

Серпневі бойові дії 2008 р. перевели грузино-російські відносини на якісно новий рівень, який характеризується словом – війна. Її результатом стала не лише поразка грузинської армії та визнання Росією незалежності колишніх автономій Грузинської РСР, а й певні територіальні втрати Грузії. Встановлення масштабів цих втрат та їх значення для Грузії, а також вплив на подальший розвиток конфлікту актуальний не лише для його учасників, але й для багатьох третіх держав. У тому числі й для України.

Важливість ретельного дослідження ключових для прогнозування розвитку конфлікту питань для нашої держави зумовлена широким спектром факторів. Серед них варто виділити: опосередковану участь України у конфлікті до, під час і після закінчення активної фази бойових дій у формі політичної підтримки Грузії та постачання їй значної кількості зброї та військової техніки; негативну реакцію на такі дії нашої держави з боку Російської Федерації на фоні збільшення ролі Кавказу у зовнішній та внутрішній політиці

Росії після війни в Південній Осетії; негативний прецедент перегляду кордонів на пострадянському просторі, що несе в собі значний дестабілізуючий потенціал; залежність безпеки кількох проектів газопроводів в обхід України від ситуації на Кавказ та інші.

Мета статті – встановити вплив територіальних втрат Грузії 2008 року на подальший розвиток грузино-російського конфлікту.

Після закінчення бойових дій у серпні 2008 р. різні аспекти грузино-російського конфлікту були досліджені в роботах М. Барабанова, С. Воронова, І. Джадана, А. Лаврова, А. Циганка та інших. Але в них питання реконфігурації зон контролю між сторонами конфлікту не отримало відповідного висвітлення. Військова складова цієї теми була досліджена автором у свої попередніх роботах: „Пятидневная война” [1, с. 71-72] та „Настоящее и будущее грузино-российского конфликта. Военный аспект” [2, с. 101-106]. Політична складова проблеми залишилася не розробленою, що вимагало окремого дослідження.

Результатом грузино-осетинського та грузино-абхазького конфліктів початку 90-х років ХХ століття стала втрата грузинською стороною контролю над більшою частиною території її колишніх автономій [3, с. 220-267; 4, с. 98-140; 5]. В Абхазії грузинам вдалося утримати Абхазьку Сванетію (також використовуються назви Кодорська ущелина, Верхня Абхазія). За часів Е. Шеварднадзе ця територія знаходилася під фактичним контролем сванського збройного формування „Монадіре” („Мисливець”) Емзара Квіціані. Е. Квіціані обіймав посаду уповноваженого президента Грузії в Кодорській ущелині, а його збройне формування вважалось батальйоном Міністерства оборони Грузії, яке його й утримувало. Абхазька Сванетія використовувалася як базовий район для грузинських партизанських загонів, що діяли на території Абхазії.

Під час „Революції троянд” Е. Квіціані підтримав Е. Шеварднадзе. Внаслідок цього в 2004 р. був знятий з посади уповноваженого президента Грузії, а його формування було офіційно розпущене в 2005 р. Втративши легальний статус Квіціані зберіг фактичний контроль на Кодорською ущелиною та почав налагоджувати контакти з абхазькою стороною. 22 липня 2006 р. він підняв заколот під гаслами відставки керівництва силових структур Грузії. 25 липня підрозділи Міністерства внутрішніх справ і Міністерства оборони Грузії почали успішну операцію з відновлення контролю над Абхазькою Сванетією. Після цього в Кодорській ущелині було розміщено прогрузинський Уряд Автономної Республіки Абхазія у вигнанні, а в офіційних грузинських документах ця територія стала називатися Верхня Абхазія.

Таким чином, якщо в період 1993-2006 рр. Абхазька Сванетія де-факто була вотчиною Е. Квіціані і для грузинської держави мала насамперед військове значення як база партизанських загонів, то з 2006 по 2008 рр. вона набула статусу грузинської Абхазії на противагу невизнаній на той час Республіці Абхазія. Тобто політичне значення цієї території значно збільшилось, що мало для Грузії негативні наслідки під час війни 2008 р., а саме призвело не тільки до втрати контролю над Кодорською ущелиною в результаті абхазько-російської військової операції, а й сприяло краху грузинської оборони в Західній Грузії.

Серед причин такого розвитку подій можна виділити такі: підвищення політичного статусу Абхазької Сванетії та встановлення над нею фактичного контролю грузинських державних структур призвели до збільшення ролі проблеми Кодорської ущелини в абхазькій політиці; участь більшої частини грузинської армії у бойових діях в Південній Осетії призвело до зменшення угруповання в Західній Грузії нижче критичного рівня; необхідність розпорозувати вкрай обмежені сили між двома слабко зв'язаними регіонами Мегрелією та Сванетією призвела до легкого захвату російськими силами значної частини Західної Грузії та виходу їх у запілля Кодорському угрупованню грузинської армії, в результаті чого воно було змушене відступити з Абхазької Сванетії.

Можна стверджувати, що грузинським політичним керівництвом у 2006-2008 рр. були допущені грубі помилки стосовно політики навколо Кодорської ущелини, а саме:

збільшення його політичного значення не було підкріплене відповідними силами для утримання контролю над цією територією у разі бойових дій; з іншого боку, небажання втратити Верхню Абхазію та розпорошення сил між нею та Мегрелією призвело до поразки грузинської армії на основному напрямі в Західній Грузії і, як наслідок, до втрати Кодорської ущелини, а також до руйнації грузинських військових баз в Сенакі і Поті та значних втрат в озброєнні та військовій техніці, що стали трофеями росіян на цих базах і в Кодорі [2, с. 119-127].

У свою чергу, абхазька сторона, захопивши Кодорську ущелину, вирішила дуже важливе завдання – встановлення контролю над всією територією колишньої Абхазької АРСР. Це дозволило Російській Федерації визнати Республіку Абхазія в кордонах колишньої автономії Грузинської РСР і наполягати на перетворенні радянських адміністративних кордонів в державні.

Тим не менше втрата Абхазької Сванетії та розміщення там російських і абхазьких підрозділів приносить Грузії певні дивіденди.

По-перше, угода про припинення бойових дій у серпні 2008 р. (так званий план „Медведева-Саркозі”) передбачає вивід російських військ на довоєнній позиції та повернення грузинських підрозділів на свої бази. Фактичний післявоєнний стан речей дозволяє Грузії та іншим зацікавленим країнам періодично нагадувати Росії про невиконання нею домовленостей і використовувати це як елемент тиску при обговоренні інших питань.

По-друге, залишається відкритим питання про повернення в Кодорі біженців-сванів, що також є елементом тиску на Росію. Крім того, значна частина сванів брала участь у бойових діях 1992-1993 рр. проти абхазів, а також у партизанській війні в 90-ті роки, тому вони побоюються повертатися до Кодорі поки там стоять абхазькі формування. Тобто у разі консервації питання про відновлення грузинського контролю над Абхазькою Сванетією дипломатичним шляхом можливе розгортання на цій території грузинського партизанського руху.

По-третє, Грузія позбулась території яку їй було важко утримувати через географічні особливості та брак сил, що вивільнило її економічні й силові ресурси для вирішення інших проблем. А Росія і Абхазія отримали територію, яка відтягує їх сили для контролю над нею, що буде особливо важливим у разі початку в Кодорі партизанської війни.

Таким чином, втрата Грузією контролю над Кодорською ущелиною під час війни 2008 р., з одного боку, сприяла визнанню незалежності Абхазії Росією, а з іншого – надала Грузії додаткові можливості в політичній і військових сферах. Російська Федерація змушена утримувати цю територію не зважаючи на міжнародний тиск і складність цього процесу через географічні та етнічні причини. Втрата контролю над Кодорі не бажана у зв'язку з гарантіями територіальної цілісності Абхазії, що їх надала Росія.

Ситуація в Південній Осетії подібна до Абхазії, але має певні відмінності. Після активних бойових дій 1992 р. під грузинським контролем залишилася значна частина колишньої Південно-Осетинської автономної області (ПОАО) ГРСР. А саме: ущелина Великої Ліахві (так званий Ліахвський коридор) – грузинський анклав на північ від осетинської столиці Цхінвалі, що дозволяв контролювати грузинам відрізок Транскавказької магістралі (фактично єдиної наземної комунікації між Південною Осетією та Росією). Це змусило осетин побудувати об'їзну Дзарську (Зарську) дорогу. У свою чергу зв'язок Ліахвського коридору з Грузією був встановлений по об'їзній дорозі „Павук”. Крім Транскаму територією грузинського анклаву проходив водовід до Цхінвалі, що дозволяло грузинам контролювати подачу води до осетинської столиці.

Грузинські села ущелини Малої Ліахві забезпечували грузинам зв'язок між Грузією та Великою Ліахві й відрізали частину Цхінвальського та Ленінгорського районів Республіки Південна Осетія (РПО) від столиці та Росії.

Анклави в Пронській ущелині заважали нормальному зв'язку між Цхінвалі та Знаурським районом. Разом з грузинськими селами власно Грузії ці три зони контролю

охоплювали осетинську столицю майже колом, залишаючи вільним лише північно-західний і частково північно-східний напрямки.

Крім того, під грузинським контролем залишилась більша частина Ленінгорського району колишньої ПОАО, населена у першу чергу переважно грузинами Ксанська ущелина з районним центром Ленінгорі, що був грузинами перейменований на Ахалгорі, а район став називатися Ахалгорським.

У 2007 р. грузинські зони контролю були об'єднані в „Тимчасову адміністративну одиницю” на чолі з колишніми керівниками Республіки Південна Осетія, опозиційними до її президента Е. Кокойти з центром у селищі Курта у Ліахвському коридорі. Адміністрацію очолив Д. Санакоєв – колишній Міністр оборони РЮО. Тобто, як і у випадку з Верхньою Абхазією, сепаратистському уряду було протиставлено прогрузинський, легітимація якого проходила за допомогою виборів в грузинській зоні контролю та участі в різних міжнародних конференціях.

Територія грузинських анклавів, у першу чергу Ліахвський коридор перетворилися на масштабний рекламний проект, де на кошти Грузії зводили сучасну інфраструктуру, що яскраво контрастувало зі злиденністю осетинської столиці в кількох кілометрах на південь.

Крім пропагандистської складової, анклави навколо Цхінвалі відігравали й важливу військову роль, дозволяючи майже повністю оточити місто ще у мирний час. У цих грузинських селах розташувалися не лише вояки грузинського миротворчого батальйону, а й створені підрозділи внутрішніх справ прогрузинської адміністрації.

У результаті бойових дій у серпні 2008 р. російсько-осетинські сили встановили контроль над всіма грузинськими населеними пунктами в кордонах колишньої ПОАО ГРСР, як навколо Цхінвалі, так і в Ленінгорському районі. При цьому територія навколо столиці стала зоною етнічних чищень грузинського населення, яке було змушене її покинути, а їх домівки були спалені осетинами для унеможливлення його повернення в найближчий час. Встановлення контролю над грузинськими анклавами навколо Цхінвалі мала, безумовно, важливе значення для осетин і росіян, завдяки чому значно поліпшився наземний зв'язок між Росією та столицею РПО. Крім того, зріс рівень безпеки для мешканців міста. У свою чергу втрата цих територій призвела до втрати Грузією важливого важеля впливу на південних осетин. До того ж додалася проблема біженців з грузинських анклавів Великої та Малої Ліахві, Пронської ущелини [6; 7].

Як і у випадку Абхазії росіяни встановили контроль над всією територією колишньої радянської автономії, що дозволило їм визнати Республіку Південна Осетія у старих адміністративних кордонах. Але у випадку Ленінгорського району та селища Переві на заході ПО це принесло з собою росіянам значні проблеми.

По-перше, населення цих територій переважно грузинське і його лояльність до росіян і тим більше осетин невелика. По-друге, ці території зв'язані з Цхінвалі та Росією дуже поганими комунікаціями, що періодично закриваються унаслідок атмосферних опадів, тому російсько-осетинські сили та адміністрація опиняються відрізаними від центру та резервів. Навпаки, з Грузією ці території зв'язані комунікаціями добре, що дозволяє грузинам оперативно впливати на ситуацію навколо Ахалгорі (Ленінгорі) та Переві. По-третє, важкі умови служби в цих районах спричинюють періодичне дезертирство російських військових і переходи їх на грузинський бік, що використовується останніми в інформаційній війні проти Росії. І, по-четверте, як і у випадку Кодорі, забезпечення контролю над цими територіями завдяки військовій присутності дозволяє опонентам Росії звинувачувати її у невиконанні договору „Медведева-Саркозі”.

Таким чином, якщо втрата анклавів навколо Цхінвалі принесла Грузії суттєві негативні наслідки, то втрата Ахалгорі та Переві, несе в собі й позитивні можливості, які Грузія може конвертувати у певний результат.

Слід зазначити, що крім фактору біженців, на внутрішньополітичну ситуацію в Грузії втрати території в 2008 р. не вплинули суттєво. Разом з тим, мінімальних успіх з відновлення контролю може бути представлений владою як значна перемога. Найбільш сприятливі для грузин умови для повернення під свій контроль склалися в районі села Переві на заході Південної Осетії, де специфіка лінії кордону робить російську присутність ще більш суперечною, ніж в інших місцях. Не дивно, що вже через кілька місяців після закінчення бойових дій грузини спробували поновити свій контроль над цим селищем. Для цього, були залучені європейські дипломати та спостерегачи Євросоюзу. Побоювання створення негативного прецеденту змусили росіян діяти оперативно та рішуче, відтак контроль над Переві було збережено, але вразливість російської присутності там залишилася.

Варто підкреслити, що територіальні втрати Грузії під час війни з Росією у серпні 2008 р. суттєво вплинули на розстановку сил та політику учасників конфлікту. Встановлення повного контролю над територією колишніх грузинських автономій дозволило Росії визнати ці республіки у межах радянських адміністративних кордонів і почати демаркацію згідно з радянськими мапами, що дозволяє росіянам чітко окреслити зайняту ними територію перед світовою спільнотою.

Грузія втративши останні шматки території, значно підірвала позиції своїх владних структур в Абхазії та Південній Осетії, що були змушені виїхати до Тбілісі. Абхазька Сванетія, анклав навколо Цхінвали, Ахалгорський район стали джерелом нової (відносно 90-х років) хвилі біженців, що накладає додаткове навантаження на економіку Грузії, а при певних умовах може сприяти внутрішній дестабілізації. Але, з іншого боку, ці біженці можуть стати додатковим джерелом мотивованих військових кадрів, як стали їм попередні біженці з Абхазії.

У районі Цхінвали були втрачені важливі позиції, що дозволяли суттєво впливати на ситуацію у місті. При цьому проведена осетинам етнічна чистка з побудовою на руїнах грузинських селищ мікрорайонів Цхінвали значно знижує вірогідність повернення грузин до своїх домівок.

Втрата Грузією позицій у Кодорі та Ахалгорі має для основних учасників конфлікту широкий спектр як негативних, так і позитивних наслідків. Особливо слід звернути увагу на військову та дипломатичну вразливість присутності російських вояків у цих районах та неможливість від неї відмовитися через ризик встановлення грузинського контролю над ними і, а отже, значних зовнішніх і внутрішніх політичних втрат для російської влади.

У цілому можна стверджувати, що встановлення абхазами, осетинами та росіянами повного контролю над територією колишніх автономій не тільки не завершує конфлікт, а несе в собі зерна нового конфлікту.

ЛИТЕРАТУРА

1. Целуйко В.А. Пятидневная война / В.А. Целуйко // Экспорт вооружений. – 2009. – № 1. – С.65–74.
2. Барабанов М. Танки августа / М. Барабанов, А. Лавров, В. Целуйко; под ред. М. Барабанова. – М., 2009. – 144с.
3. Богданович В.Ю. Конфликты и войны после распада СССР (Монография) / В.Ю. Богданович, О.Я. Маначинський, С.Г. Бутенко. – Житомир: „Полесьє”, 2006. – 440 с.
4. Мяло К.Г. Россия и последние войны XX века (1989-2000). К истории падения сверхдержавы / К.Г. Мяло. – М.: Вече, 2002. – 480 с.
5. Региональные конфликты в Грузии – Юго-Осетинская автономная область, Абхазская АССР (1989-2001). Сборник политико-правовых актов / Под ред. Т. Диасамидзе. – Тбилиси, 2002. – 430 с.
6. Blandy C.W. Provocation, Deception, Entrapment: The Russo-Georgian Five Day War / C.W. Blandy – Shrivenham.: Defence Academy of the United Kingdom, 2009. – 15 p.
7. Report by the Government of Georgia on the Aggression by the Russian Federation against Georgia. – Tbilisi, 2009. – 40 p.